

Terminotvorne značilnosti samostalniške besedne zveze s terminom *celica* v naravoslovju

SUZANA JAKOŠA

*Megamoment, d. o. o., Pleše 9a, SI 9000 Murska Sobota,
megamoment.si@gmail.com*

DAMJAN GLAVAČ

*Univerza v Ljubljani, Medicinska fakulteta, Vrazov trg 2,
SI 1000 Ljubljana, damjan.glavac@mf.uni-lj.si*

IRENA STRAMLJIČ BREZNIK

*Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160,
SI 2000 Maribor, irena.stramljic@um.si*

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

V prispevku je predstavljen termin *celica*, ki si ga po širitvi prvotnega pomena besede *celica* delijo sorodna in nesorodna strokovna področja. Delež pojmov, s katerimi je povezan v pojmovnih sistemih, in terminov v poimenovalnih sistemih, katerih izhodišče je, je največji v naravoslovnih vedah. Jezikoslovna analiza je pokazala veliko terminotvorno produktivnost termina *celica*, saj so v obsežnem poimenovalnem sistemu tudi večbesedni termini, ki tvorijo različno strukturirane samostalniške besedne zveze. Večbesedni termini se odmikajo od terminološkega načela gospodarnosti, vendar obenem izkazujejo natančnost in jasnost poimenovanja pojmov v zapletenih pojmovnih sistemih strokovnih področij.

The article presents the term *cell*, which is shared by related and unrelated professional fields after the expansion of the original meaning of the word *cell*. The share of concepts with which it is connected in concept systems and terms in terminological systems originating from it is the largest in natural sciences. A linguistic analysis has shown that the term *cell* is highly productive in term formation, since the extensive terminological system contains multi-word terms with up to twelve components that form nominal phrases with a varied structure. Multi-word terms deviate from the terminological principle of economy, but simultaneously display precision and clarity in the naming of concepts in the complex concept systems of professional fields.

Ključne besede: pojmovni sistem, poimenovalni sistem, terminologizacija, pomenotvorje, samostalniška besedna zveza, termin *celica*

Key words: concept system, terminological system, terminologisation, semantic extension, nominal phrase, the term *cell*

Uvod

V gradivnih virih v slovenščini je predstavljen tudi termin *celica*, ki tvori dvo- in večbesedne samostalniške besedne zveze (SBZ). Poimenovalni sistemi s tem izhodišnim terminom so zelo obsežni v naravoslovnih vedah. Prispevek je namenjen predstavitvi terminološke poti besede *celica*, ki se je terminologizirala za rabo na strokovnih področjih, in povzetku temeljnih ugotovitev jezikoslovne analize terminološkega vzorca, ki je pokazala, da so v naravoslovni terminologiji kljub terminološkoteoretičnemu načelu gospodarnosti¹ tudi večbesedni² termini. Njihovi oblikoskladenjski vzorci so različni, a so v določenem deležu prekrivni v vseh preučevanih poimenovalnih sistemih, zato jih je mogoče posplošiti kot terminotvorno značilne.³

Metodološka izhodišča

V jezikoslovno analizo je bilo po metodi izpisovanja zajetih 243 enobesednih, 669 dvobesednih in 1135 več kot dvobesednih samostalniških terminov ter nato po metodah opazovanja in izločanja razvrščenih v skupine po številu besednih prvin, mestu in strukturi objedrne prvine, pojavljanju termina *celica* kot jedrne, objedrne ali dela objedrne prvine in po zaporedju besednovrstnih prvin v besednozveznem terminu. Iz podrobnejše predstavitve so v prispevku zaradi preobsežnosti raznovrstnih oblikoskladenjskih vzorcev izključeni termini z več kot štirimi členi. Gradivni viri so spletna izdaja *Slovenskega medicinskega slovarja* (2012–2021),⁴ *Matične celice in napredno zdravljenje. Zdravljenje s celicami, gensko zdravljenje in tkivno inženirstvo – Pojmovnik* (Rožman in Jež 2011)⁵ in *Katalog znanj: Splošna živinoreja, biološke osnove, genetika: z enciklopedičnim opisom pojmov in gesli v slovenščini, angleščini in nemščini* (Ločniškar 1999).⁶

¹ V literaturi so predstavljena štiri terminološka načela za tvorjenje terminov v slovenščini (Žagar Karer 2018: 238–246).

² V spletni izdaji *Slovenskega medicinskega slovarja* (2012–2021) so na primer med najdaljšimi termini tudi *velika motorična multipolarna ganglijska celica*, *avtologna presaditev perifernih krvotvornih matičnih celic*.

³ Omeniti velja, da je za potrebe razvoja slovenske terminologije na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU vzpostavljeno tudi spletišče, imenovano *Terminologišče*, ki med koristnimi informacijami prinaša tudi kratek opis metodologije izdelave terminoloških slovarjev, izbor terminološke teorije in iskalnik po razlagalnih terminoloških slovarjih, ki so v tiskani obliki izšli po letu 2000. Poleg tega ponuja tudi terminološko svetovanje, ki je namenjeno reševanju aktualnih terminoloških zadreg strokovnjakov (Žagar Karer 2015: 22–33).

⁴ V nadaljevanju SMS.

⁵ V nadaljevanju MC (Rožman in Jež 2011).

⁶ V nadaljevanju KZ (Ločniškar 1999).

Teoretična izhodišča

Termini nastajajo s tvorjenjem iz domačih ali prevzetih podstav, s prevze-manjem iz drugih jezikov in po pomenotvorni poti. Prehajanje leksemov iz splošnega jezika na podlagi pomenskega prenosa se imenuje terminologizacija (Žele 2010: 125–139; Vidovič Muha 2013: 130; Stramljič Breznik 2018: 380), prehajanje terminov med strokovnimi področji pa širša terminologizacija (Žele 2010: 125).

Termin je v literaturi opredeljen kot dogovorjeno jezikovno znamenje za poimenovanje pojma v pojmovnem sistemu strokovnega področja (Felber 1984: 1). Po terminološkoteoretičnih zahtevah mora biti natančen in jedrnat (Felber 1984: 114, 115).

Strukturni tip termina s samostalniško jedrno prvino in z objedno pridevniško na levi ali samostalniško na desni strani je v slovenščini pogost (Vintar 2008: 39–41). Za strokovne besedne zveze s samostalniškim jedrom in z levim ali desnim prilastkom je tako značilno, da je vzorec razvrščanja besed enak kot v splošnem jeziku (Vidovič Muha 1988: 87). Jedrni samostalniki lahko po tujejezičnem vzoru dopolnjuje še nesklonljivi levi prilastek (Arhar Holdt in Dobrovoljc 2015: 4–9).

Stalne besedne zveze, med katerimi so strukturno najpogostejše dvočlenske podredne s pridevniškim levim prilastkom ob jedrnem samostalniku, so v literaturi predstavljene tudi kot skladiškopodstavno izhodišče za poenobesedenje. V dvočlenskih je prilastek lahko še desni nerazviti samostalniški. SBZ iz treh členov so z jedrnim samostalnikom in razvitim levo- ali desnoprilastkovnim določilom (Stramljič Breznik 2018: 376, 379).

Med lastnostmi terminov so po teoretičnih izhodiščih tudi enopomen-skost,⁷ odsotnost stilistične vloge in prevladujoča samostalniškost, »sistemskost

⁷ Ta lastnost ni značilna za vse termine, saj so med njimi tudi taki, ki jim je s širšo terminologizacijo dodeljena vloga označevalcev več pojmov. V preučevanem vzorcu je tak termin *celica*, ki je v rabi na različnih naravoslovnih in nenaravoslovnih področjih. Tudi poenobesedenka *člašica* v naravoslovju označuje različna pojma (celico kot osnovni gradnik živih bitij – tvorjena je namreč iz dvobesednega termina (*člašasta celica* (SMS)) – in »člašnim listom podobn/e/ ovršn/e/ list/e/, ki obdajajo čašo cvetov pri nekaterih cvetnicah /.../« (Batič idr. 2013); ti so poimenovani tudi z dvobesednim terminom *zunanja čaša* (Batič idr. 2013)). Termin *člašica* na podlagi podobnosti z majhno čašo označuje tudi del telesa; njegova množinska oblika je jedrna prvina besednozveznih terminov (*male ledvične člašice*, *velike ledvične člašice* (SMS)). Širša terminologizacija termina *virus* (ta je neposredno povezan tudi s pojmovnim sistemom v naravoslovju, v katerem je izhodiščni termin *celica*) je v literaturi že predstavljena (Michelizza in Žagar Karer 2018: 86). Primerjalno s termini, ki označujejo en pojem, so obravnavani tudi termini za označevanje več pojmov (Vintar 2008: 24). V preučevanem terminološkem vzorcu celo v istem gradivnem viru zasledimo kratici, ki označujeta več kot en pojem (*HSC* in *APC* (SMS)). Medtem ko je kratica *HSC* le citatna in označuje dva pojma, je kratica *APC*, ki je uslovarjena za poimenovanje petih različnih pojmov, v treh primerih citatna, v dveh pa ne.

termina« pa je opredeljena kot njegova zmožnost, da »motivira tako pojmovni kot izrazni svet stroke« (Vidovič Muha 2013: 127–130).

Rezultati raziskave in razprava

Terminološka pot besede celica v specializirane jezike

Po terminologizaciji besede *celica* na več strokovnih področjih so se razvili različno razvejani pojmovni in poimenovalni sistemi. O neterminološkem pomenu te besede in terminih s prvino *celica* kot označevalcih pojmov v pojmovnih sistemih⁸ izvemo v gradivnih virih. V *Slovenskem etimološkem slovarju* (Snoj 2016) je podatek, da je *celica* »prevzet/a/ in prilagojen/a/ iz lat. *cellula* ‘sobica, celica’«, ki je manjšalnica latinske besede »*cella* ‘shramba, tesen bivalni prostor, celica v kopališču, zaporu, samostanu ali satju, klet’«.

Predstavitev termina *celica* se v izbranih gradivnih virih razlikuje.⁹ Na naravoslovnih področjih je z njim poimenovana strukturna prvina, ki z drugimi prvinami tvori celoto živih organizmov in ki je na podlagi podobnosti povezana s pojmom v neterminološkem pomenu besede. Znan je tudi mejnik njenega odkritja in uvedbe poimenovanja zanjo – v drugi polovici sedemnajstega stoletja –, ki je obenem začetek nastajanja danes zelo razvejanega pojmovnega sistema s terminom *celica* kot izhodiščem. »Prvi /.../ je videl in poimenoval osnovno enoto vsega živega – celico /.../ /b/ritanski naravoslovec Robert Hooke«, ki je med opazovanjem plute pod takrat še preprostim mikroskopom ugotovil, da »jo sestavljajo ‘prostorčki’, ki jih je imenoval celice« (Starčič Erjavec in Žgur - Bertok 2013: 59). Od prve terminološke rabe besede *celica* na naravoslovnem področju do danes sta pojmovni in poimenovalni

⁸ Po sodobnih terminološkoteoretičnih izhodiščih je v terminologiji v primerjavi z leksikološkim vidikom v ospredju pojmovno načelo, saj so termini poimenovanja, ki označujejo pojme v pojmovnem sistemu. V terminologiji torej »izhajamo iz pojmov kot osnovnih enot, ne pa iz leksikalnih lastnosti terminov. Za lekseme je namreč značilno, da imajo lahko več pomenov, v terminologiji pa pomen enačimo s pojmom« (Vintar 2008: 24). V novejši terminološki literaturi je z vidika pojmovnega pristopa obravnavana tudi vsebina pojma (Fajfar, Jemec Tomazin in Žagar Karer 2019: 53), kar sicer zasledimo že v zgodnejši literaturi pri predstavitvi determinologizacije, pri kateri se »/v/ svet splošne (neterminološke) leksike /.../ poleg vsebine seli tudi njen izraz« (Vidovič Muha 2013: 126).

⁹ V SMS je *celica* predstavljena kot »1. majhen zaprt prostor/,/ 2. z zrakom izpolnjena votlina v kosti/,/ 3. najmanjša enota živih bitij, ki je sposobna za samostojno življenje kot enoceličar ali pa sestavlja mnogocelične organizme«. Definicija v MC (Rožman in Jež 2011: 22, 23) je naslednja: »Célica (latinsko *cellula* – sobica) je osnovna sestavna enota vseh živih organizmov.« V KZ (Ločniškar 1999) je *celica* opredeljena kot »/.../ najmanjše, z membrano obdano protoplazemsko telo, ki je sposobno samostojne reprodukcije«.

sistem dosegla veliko razvejanost zaradi novih odkritij, ki jih je omogočilo opazovanje in preučevanje strukturne prvine živih bitij s sodobnimi napravami.

Podatki o pomenski zasedenosti besede *celica* so tudi v jezikoslovni literaturi. Tako je na primer *celica* v statistični jezikoslovni analizi uvrščena v skupino besed z od tremi do šestimi znaki (črkami), v kateri so »skoraj vse stare (domače) besede z največjimi pomenskimi obremenitvami (*baba, barva, bel, beseda, boben, bog, bogat, cel, celica, cena, cesta, cvesti, delati*)« (Suhadolnik 1972: 138).

Oblikoskladenjski vzorci termina *celica* v poimenovalnih sistemih v naravoslovju

Načelo gospodarnosti narekuje kratkost termina, ki pa mu zaradi zapletenih povezav med pojmi v pojmovnih sistemih ni mogoče vedno slediti, saj sta v terminotvorju med vodilnimi načeli še natančnost in nedvoumnost,¹⁰ ki v primeru kompleksnejših pojmov lahko vodita tudi do poimenovalne motivacije z večbesednimi termini z različnimi oblikoskladenjskimi vzorci, po katerih se besede povezujejo v večbesedne termine. To dejstvo je utemeljeno predvsem z vidika sopomenskih dvojic, ki jih tvorijo kratice in razvezani termini s samostalniško jedrno prvino in z eno ali več pojasnjevalnimi objedrnimi, ki lahko prispevajo k večji miselni predstavnosti vsebine pojma kot pa kratica. V raziskovalnem vzorcu je najdaljši termin slovenščini prilagojena razvezava citatne kratice, ki ni poslovenjena (*CBESC – embrionalnim matičnim celicam podobne celice iz popkovnične krvi* (SMS; Rožman in Jež 2011: 18)).

Termin z enim členom

V večinoma samostalniških enobesednih prevzetih terminih so podstavni samostalniki najpogosteje *cellula* in *cella* (*celulaza, celuloza* v KZ (Ločniškar 1999)) kot izvorni besedi termina *celica* ter beseda *cytus*, ki je v *Slovenskem etimološkem slovarju* (Snoj 2016) predstavljena kot novolatinska izposojenka iz grškega jezika. Motivirajoča prevzeta beseda za samostalniško tvorjenko, nastalo po jezikovnosistemsko ustaljenih besedotvornih vzorcih v slovenščini, je tudi *celica*, vendar ta terminotvorni tip ni produktiven, saj je bil prepoznan le v KZ (Ločniškar 1999) v skupnem imenu *celičje*.

¹⁰ V literaturi sta natančnost in nedvoumnost terminov obravnavani z vidika terminoloških načel gospodarnosti in jezikovnokulturne primernosti (Žagar Karer 2018: 242, 245) ter primerjalno z leksemi v splošnosporazumevalnem jeziku (Trebar 2014: 109). Načeli jasnosti in nedvoumnosti sta izpostavljeni v analizi kratic kot pogostih krajšav v terminologiji (Fajfar in Žagar Karer 2019: 552, 555).

Med enobesednimi samostalniškimi termini prevladujejo prevzeti po vzoru termina *levkocit*,¹¹ ki je bil prepoznan v vseh treh gradivnih virih (v SMS, MC (Rožman in Jež 2011: 7) in KZ (Ločniškar 1999)). Nastajajo tudi termini s prevzeto ali z neprevzeto podstavo in izpeljavnimi obrazili, značilnimi za sistemsko ustaljene besedotvorne načine v slovenščini. Najproduktivnejši sta obrazili *-ica* (to je tudi obrazilo izhodiščnega termina *celica* kot najpogostejše besede v preučevanem vzorcu) in *-ka*. Med ženskospolskimi je v izpridevniški izpeljanki še obrazilo *-(i)čka*¹² (*krvnička* ← *krvna celica* v SMS).

Nekaj enobesednih prevzetih terminov se v gradivnih virih razlikuje v slovničnem spolu. Tako so samostalniki *adipocita*, *oocita*, *mastocita*, *melanocita* in *megakariocita* ženskospolski v KZ (Ločniškar 1999), medtem ko je v SMS in v MC (Rožman in Jež 2011: 6, 12, 94, 106, 114, 116, 132) moškospolska oblika.

Terminotvorno produktiven način je tudi krajšanje terminov do enočrkovnih oznak (*E* za *eritrocit* v SMS) ter kratic iz dvo- in veččrkovnih prvin, ki so samostojne iztočnice. Enočrkovne oznake in kratice so pogosto prve sestavine podrednih zloženek (*α-celice* in *T-celica* v KZ (Ločniškar 1999)).

Oblikoskladenjski vzorci z dvema členoma

V dvobesednih terminih s samostalniškim jedrom je v levem prilastku v vseh gradivnih virih najpogosteje pridevnik, na primer *ameboidna celica* v SMS. V KZ (Ločniškar 1999) sta tudi osamljena primera terminov s samostalnikom v vlogi nesklonljivega prilastka po tujejezičnem vzoru oziroma s samostalnikom v pridevniški rabi (*blast celice*) in s sklonljivim samostalnikom, ki je rabljen kot količinski izraz (*skupina celic*). Kot nesklonljivi prilastek v besednozveznem terminu zasledimo tudi samo enočrkovno oznako ali kratico (ob že omenjenem variantnem vezajnem zapisu termina kot

¹¹ V *Slovenskem etimološkem slovarju* (Snoj 2016) je *levkocit* predstavljen kot »t/ujka, prevzeta iz sodobnih evr/opskih/ jezikov /.../« in kot »/.../ neoklasična zloženka iz gr. *leukós* 'bel' in novolat. *cytus* 'celica' /.../«.

¹² Po *Mluvnicе češtiny* (Petr idr. 1986: 218) lahko imajo obrazila ob popolni ohranitvi vseh funkcij različne variante. Pomembne so zlasti t. i. razširjene variante priponskih obrazil, tj. skupek povezovalnega morfema, imenovanega spona (Toporišič 1992: 298, povz. po Stramljič Breznik 2004: 34), in dejanske pripone. V danem primeru gre za razširjeno obrazilo po analogiji. Tvorjenke *krvnička* namreč ni mogoče razložiti iz **krvnic-* + *-ka*, saj iz definicije termina *krvnica* v SMS izhaja nepovezanost terminov *krvnica* in *krvnička*. Termin *krvnica* je v SMS predstavljen kot časovnozvrstno zaznamovana sopomenka dvobesednega termina *venozni sinus* (3), s katerim je poimenovan »z endotelijem obložen kanal med dvema listoma dure, v katerega se zlivajo možganske vene«. V spletni izdaji Pleteršnikovega *Slovensko-nemškega slovarja* (2014) zasledimo še podatek, da je bila s samostalnikom *krvnica* poimenovana krvna žila.

enobesednega zloženskega):¹³ *A celice, T celica, HeLa celice* in tudi *He-La celice* (Ločniškar 1999). Najpogostejša jedrna prvina je *celica*, dopolnilo v desnem prilastku pa je samostalnik v imenovalniku (*celica velikanka, celica prednica*), samostalnik v rodilniku (*celica kite*), enočrkovna oznaka (*celica C*) ali kratica (*celica APUD*); jedro je lahko tudi glagolnik (*odmiranje celice*) in desni prilastek samostalnik *celica* v brezpredložnem rodilniku (*pasaža celice*) (primeri so iz SMS).

Najpogostejši oblikoskladenjski pretvorbeni tip v dvobesednem terminu v vseh treh gradivnih virih, ki vodi do sopomenskih dvojic, je prid. + sam. → sam. + sam. (*kalcitoninska celica – celica C, lupusna celica – celica LE, orjaška celica – celica velikanka, hibridomska celica – celica hibridoma* (SMS)) ali nasprotno, torej sam. + sam. → prid. + sam. (*celica potomka – potomka celica*, tudi s sopomenko *hčerinska celica* (SMS), v kateri je levoprilastkovna prvina tvorjena iz samostalnika z drugačnimi pomenskosestavinskimi lastnostmi). V terminih *opičje celice – celice primatov* v KZ (Ločniškar 1999) se po oblikoskladenjski pretvorbi prav tako spremenijo pomenskosestavinske lastnosti besede v objedrni prvini, termin *celica hči* pa je v tem gradivnem viru brez pretvorbene ustreznice, ki bi nastala s popridevljenjem samostalnika.¹⁴ V posameznih primerih sopomenskih dvojic z ohranjenim oblikoskladenjskim vzorcem se spremeni določujoča prvina dvobesednega termina, kar je utemeljeno z razliko v poimenovalni motivaciji z vidika medjezikovnih razmerij (*vohalna celica – olfaktorna celica* (SMS)). Sprememba levoprilastkovne določujoče

¹³ Slovenski pravopis (2014: 47, 57) v paragrafih 417 in 496 za podredne zloženke tega tipa določa zapis s stičnim vezajem, medtem ko so v paragrafih 19 in 40 predloga novega slovenskega pravopisa (*Pravopis 8.0. Krajšave*) kratice in simboli v takih primerih obravnavani kot »nesklonljive samostojne enote« besednih zvez, zato je za njimi presledek.

¹⁴ Za vrstne pridevnike je v literaturi ugotovljeno, da so »v besedni zvezi tik ob odnosnici« in da je zanje značilna možnost oblikoskladenjske pretvorbe (Vidovič Muha 2013: 375); prenos levoprilastkovnega določila na desno od jedra povzroči besednoredno spremembo (Toporišič 1992: 264). Iz primerov pretvorb, ki jih navajamo v prispevku, izhaja ugotovitev, da se v pretvorbenem postopku pomenskosestavinske lastnosti določujočih prvin ohranijo (*potomska celica – celica potomka, hibridomska celica – celica hibridoma*) ali pa je v podstavi desnoprilastkovne določujoče prvine tvorjeni samostalnik z drugim korenem (*orjaška celica – celica velikanka*). Termini se razlikujejo tudi po sklonski obliki samostalnika v desnem prilastku. Značilna struktura terminov z oblikoskladenjskima vzorcema prid. + sam. in sam. + sam. je v literaturi predstavljena tudi za termine v hrvaščini, prav tako z ustrezno pretvorbena sopomensko možnostjo, razčlenjeni pa so tudi zgledi neustrezne rabe SBZ z desnim prilastkom, v vlogi katerega je samostalnik v rodilniku, in navedeni ustrezni pretvorbeni oblikoskladenjski vzorci s pridevnikom v levem prilastku (Hudeček, Kereković in Mihaljevič 2016: 149). V slovenščini bi v nekaterih primerih po pretvorbi desnoprilastkovne prvine v levoprilastkovno (s popridevljenjem samostalnika) prišlo do v terminologiji neželene enakoizraznosti z neterminološkimi besednimi zvezami, na primer *načelo protislovja – protislovno načelo* (Vidovič Muha 2013: 32). V analiziranem vzorcu dvobesednih terminov ne zasledimo enakoizraznosti zaradi oblikoskladenjske pretvorbe v termine z istim številom členov.

prvine ob ohranjenem oblikoskladenjskem vzorcu je značilna tudi za sopomenske dvojice z izlastnoimenskim terminom (*Deitersova celica – falangna celica*, *Leydigova celica – intersticijska celica*, *Kulčickijeva celica – enteroendokrina celica*, *Schwannova celica – nevrolemska celica* (SMS)).

Dvočlenski oblikoskladenjski vzorec izkazuje tudi možnost pretvorbe v enočlenskega samostalniškega, ki pogosteje vodi do enakoizraznosti (*zaviralica*) in časovno- (star. *pitanka*) ali jezikovnozvrstne (žarg. *zaviralica*, žarg. *bipolarika*) zaznamovanosti kot pa do termina brez označevalnika (*čašica*) (SMS).¹⁵ Ob zgledih terminov v SMS ugotavljamo naslednje pretvorbene tipe dvočlenskih oblikoskladenjskih vzorcev v enočlenske, ki jih lahko posplošimo kot značilne za vse gradivne vire:

- a) prid. + sam. → sam. nezaznam. (*čašasta celica – čašica*),
- b) prid. + sam. → sam. zaznam. (*bipolarika celica – žarg. bipolarika*),
- c) sam. + sam. → sam. zaznam. in enakoizr. (*celica zaviralica – žarg. in enakoizr. zaviralica; celica ubijalka – žarg. in enakoizr. ubijalka*;¹⁶ *celica velikanka – žarg. in enakoizr. velikanka*).

Zelo redek pretvorbeni tip dvočlenskega oblikoskladenjskega vzorca v tričlenskega s samostalnikom v predložnem sklonu v desnem prilastku je le v KZ (Ločniškar 1999): *interfazna celica – celica v interfazi, izkušena celica – celica z izkušnjo*.

Oblikoskladenjske pretvorbe v nekaterih primerih niso bile prepoznane. Po analogiji s terminom *celica hči* v KZ (Ločniškar 1999) tako ni tudi termina *celica mati*, termin *celica dovilja* pa je brez pretvorbene različice s pridevniškim prilastkom levo od jedra. Za pretvorbena pot s popridevlenjem samostalnika tudi sicer ugotavljamo, da kljub izpeljivosti pridevnika ni posplošljiva, saj med analiziranimi termini ni izpričana za vse primere (je *celica ubijalka* v SMS, a ne tudi *ubijalska celica*).

Določujoča prvina ob jedru *celica* v dvobesednih terminih z oblikoskladenjskim vzorcem prid. + sam. v SMS, ki jo lahko posplošimo kot značilno za vse gradivne vire, je:

¹⁵ Poenobesedenje je v literaturi ob primeru *dovoznica* ← *dovozna cesta* predstavljeno tudi kot način, ki »v neozkostrokovnih komunikacijskih situacijah« lahko privede do determinologizacije (Stramljič Breznik 2018: 376).

¹⁶ Tvorjenke tega tipa so v literaturi opredeljene kot »konverzne izpeljanke /.../ s prenosom poimenovanja«, ki je sicer v rabi za človeka kot vršilca dejanja (Stramljič Breznik 2007: 541). Številne podobne primere zasledimo tudi v čebelarški terminologiji za poimenovanje čebel po hierarhični razvrstitvi oziroma vlogi v čebelji skupnosti. Ob jedrnem samostalniku *čebela* so desnoprilastkovna dopolnila v terminološkem slovarju (Bokal idr. 2013) ženskospolski samostalniki *delavka*, *čistilka*, *snažilka*, *plesalka*, *dovilja*, *gradilka*, *graditeljica*, *iskalka*, *iznašalka*, *izvidnica*, *krmilka*, *obiralica*, *prezračevalka*, *rekrutka*, *roparica*, *sledilka*, *spremljevalka*, *stražarka*, *letalka*, *medarica*, *ubijalka*, *velikanka*, *samotarka*, *voskarica*, *zajedavka*, *zidarica*, *zidarka* in moškospolski samostalnik *gonjač*.

- a) pravi ali nekonverzni¹⁷ vrstni pridevnik (najpogosteje): *blastna, prekursor-ska, mezangijska, bazalna, matična, fotoreceptorska*;
- b) konverzni vrstni (izsvojilni) izobčnoimenski pridevnik, tvorjen z obrazili *-ov, -in* in *-ski* (pogosto): *bacilova, sitkine, tumorska, melanomska, ovarijska*;
- c) konverzni vrstni (izsvojilni) izlastnoimenski pridevnik na *-ov/-ev* v pomenu duhovna last (pogosto): *Aničkovova, Armani-Ebsteinova, Bečeva*;¹⁸
- č) konverzni vrstni (podobnostni¹⁹) pridevnik (pogosto): *stebričasta, čašasta, dežnikasta, košaričasta, mehurčasta, penasta, satasta, tarčasta, trnasta, zrnasta, zvezdasta, srpasta, satelitska, piramidna*;
- d) konverzni vrstni (merni²⁰) pridevnik (manj pogosto): netvorjeni (*velika*), tvorjeni (*orjaška, gigantski (astrocit)*);
- e) konverzni vrstni (spremstveni²¹) pridevnik (redko): *dlakava, migetalčna*.

¹⁷ Razlikovanje med prvotnimi ali nekonverznimi in konverznimi vrstnimi pridevniki terminoloških besednih zvez, v katerih je v vlogi levoprilastkovne določujoče prvine vrstni pridevnik, je predstavljeno v literaturi, prav tako je ugotovljeno, da je besedna zveza z nekonverznim vrstnim pridevnikom terminološka, če je pridevnik tvorjen iz samostalnika, ki je termin (Vidovič Muha 2013: 30, 31).

¹⁸ Po paragrafu 115 *Slovenskega pravopisa* (2014: 17) se izlastnoimenski svojljni pridevniki, ki pomenijo duhovno last, lahko pišejo z veliko začetnico, po paragrafu 158 (*Slovenski pravopis* 2014: 21) pa je za vrstne pridevnike na *-ov/-ev* in *-in*, tvorjene iz lastnih imen, dopuščena pravopisna dvojnica. Paragraf 110 predloga novega slovenskega pravopisa (*Pravopis 8.0. Velika in mala začetnica*) določa zapis z veliko začetnico za pridevnike, ki pomenijo duhovno last, v paragrafu 112 pa je določilo o pravopisni dvojnici pridevnikov, izpeljanih z obrazili *-ov/-ev* in *-in*, v stalnih besednih zvezah z različnih strokovnih področij. Podrobnejši zgodovinski pregled reševanja tega pravopisnega vprašanja je predstavljen v literaturi (Jakop 2009: 73–85). V analiziranih terminih, s katerimi so vrste celic poimenovane po njihovem odkritelju, je dosledno rabljena velika začetnica.

¹⁹ Podobnostni pridevniki so v literaturi uvrščeni med lastnostne, ki v terminoloških besednih zvezah po konverziji postanejo vrstni (Vidovič Muha 2013: 31).

²⁰ Merni in podobnostni pridevniki so v SMS tudi del določujočih prvin več kot dvobesednih terminov: *velika zrnasta celica, mala motorična multipolarna ganglijska celica, karcinoid čašastih celic*. Merni pridevniki lahko vzpostavljajo tudi protipomensko razmerje (*mala zrnasta celica – velika zrnasta celica* (SMS)).

²¹ Spremstveni pridevnik kot prva podskupina vrstnih videznih pridevnikov je pretvorbena predložni orodnik, nastal iz oziralnega odvisnika (Vidovič Muha 2013: 395). V terminih *dlakava celica* in *migetalčna celica* v SMS je pretvorbena pot jasno razvidna v primeru *migetalčna celica* ← *celica z migetalkami* ← *celica, ki ima migetalko*, medtem ko je ponazoritev pretvorbene poti za termin *dlakava celica* mogoča le z besedami z drugačnimi pomenskosestavinskimi lastnostmi, kar izhaja iz terminološke definicije v SMS: *dlakava celica* ← *celica z nitastimi citoplazemskimi izrastki* ← *celica, ki ima nitaste citoplazemske izrastke*. Citatna sopomenka *hairy cell* (SMS) kaže, da je spremstveni pridevnik v terminu *dlakava celica* kalkiran, kar je utemeljeno z dejstvom, da iz pridevnikov SBZ v predložnem orodniku v desnem prilastku (*celica z nitastimi citoplazemskimi izrastki*) v tem primeru tudi ni mogoče tvoriti le enega spremstvenega pridevnika za levoprilastkovno določilo.

Preglednica 1: Prikaz prekrivnih strukturnih vzorcev z dvema členoma

Strukturni vzorec SBZ s terminom <i>celica</i>	Število terminov in zgled v MC (Rožman in Jež 2011)	Število terminov in zgled v SMS	Število terminov in zgled v KZ (Ločniškar 1999)	Skupaj
prid. + sam.	89 (<i>ancestralna celica</i>)	281 (<i>melanomaska celica</i>)	114 (<i>gostiteljska celica</i>)	484
sam. + sam.	79 (<i>celice zarodka</i>)	50 (<i>celice granuloze</i>)	56 (<i>celica gostitelja</i>)	185
Skupaj	168	331	170	669

Oblikoskladenjski vzorci s tremi členi

Ustaljeni in med gradivnimi viri prekrivni so tudi oblikoskladenjski vzorci s tremi členi. Največ je terminov s strukturo prid. + prid. + sam., za katero je značilno, da se pred dvobesedni termin z jedro prvino *celica* razvršča še en pridevnik kot pomenskosestavinski del levoprilastkovne določujoče prvine, ki vrsto celice natančneje določa (*specializirane imunske celice* v MC (Rožman in Jež 2011: 95)).²² Po tem tričlenskem oblikoskladenjskem vzorcu nastajajo tudi skupine terminov, v katerih se pridevnik razvršča pred isti dvobesedni termin. V MC (Rožman in Jež 2011: 13, 54, 114, 124, 140, 186) so tako ob terminu *matična celica* pridevniki *hčerinska*, *materinska*, *embrionalna*, *izvorna*, *krvotvorna*, *mezenhimska* in *pluripotentna*; v SMS so ob terminu *krvna celica* pridevniki *mieloična*, *mononuklearna* in *polinuklearna*, ob terminu *matična celica* (v množinski obliki) pa pridevniki (prav tako v množinski obliki) *odrasla*, *somatska*, *omnipotentna*, *totipotentna*, *spolna*, *germinalna*, *tolerogena*, *unipotentna* in *usmerjena*.

Terminotvorno produktiven in prekriven je tudi oblikoskladenjski vzorec sam. + prid. + sam., v katerem je jedrna prvina v četrtini primerov *celica* (*celica vezivnega tkiva*, *celica imunskega sistema* v KZ (Ločniškar 1999), *celica pankreasnih otočkov*²³ v SMS). Določujoča prvina ob jedru, ki ni *celica*, je besedna zveza v brezpredložnem rodilniku, v kateri je jedrni del razvitega desnega prilastka vedno termin *celica* (*manipulacija gojenih celic*, *otočki krvnih*

²² Na podlagi slovničnih in pomenskih lastnosti so v literaturi (Vidovič Muha 2013: 365–381) predstavljeni pravila razvrščanja nezaimenske pridevniške besede ob jedrni samostalnik ter (ne)zamenljivost položaja posamezne pomenske skupine. Kopičenje pridevnikov pred samostalniškim jedrom se imenuje »besednozvezn/a/ zasičenost/.../« (Vidovič Muha 2013: 367). Za pridevnike, ki so drug ob drugem v prilastkovni zvezi levo od odnosnice, je ugotovljena »večstopenjsk/ost/ določanj/a/ odnosnice«, v SBZ pa je »z/aporedje več določil jedra na levi in desni /.../ strogo določeno« (Toporišič 1992: 222).

²³ Ta stalna besedna zveza je sicer začetni del terminološke definicije dvobesednega termina *celica D*.

celic v MC (Rožman in Jež 2011: 25, 95), *plastičnost matičnih celic, sindrom Sertolijevih celic* v SMS).

Pogost in prekriven je še oblikoskladenjski vzorec s strukturo prid. + sam. + sam., za katerega je značilno, da pridevnik v levem in samostalnik v desnem prilastku natančneje določata jedrni del večbesednega termina (*programirano odmiranje celic, acidofilna celica adenohipofize, bazofilna celica adenohipofize, glavna celica želodca* v SMS, *Sertolijeve celice testisa, zvezdasta celica živčevja* v MC (Rožman in Jež 2011: 9, 13), *nekontrolirano razmnoževanje celic, spiralna delitev celic* v KZ (Ločniškar 1999)).

Primeri prekrivnega oblikoskladenjskega vzorca s strukturo sam. + sam. + sam., v katerem se termin *celica* razvršča na vsa mesta, so *označevanje jedra celic* v MC (Rožman in Jež 2011: 37), *levkemija celic T, miokarditis celic velikank, celica T ubijalka* v SMS, *celice žleze slinavke, citoplazma celic dojilj in liza celice gostitelja* v KZ (Ločniškar 1999).

Preglednica 2: Prikaz prekrivnih strukturnih vzorcev s tremi členi

Strukturni vzorec SBZ s terminom <i>celica</i>	Število terminov in zgled v MC (Rožman in Jež 2011)	Število terminov in zgled v SMS	Število terminov in zgled v KZ (Ločniškar 1999)	Skupaj
prid. + sam. + sam.	22 (<i>imunske celice darovalca</i>)	18 (<i>programirano odmiranje celic</i>)	25 (<i>naravne celice ubijalke</i>)	65
sam. + prid. + sam.	33 (<i>manipulacija gojenih celic</i>)	24 (<i>homeostaza matičnih celic</i>)	36 (<i>celice trebušne slinavke</i>)	93
sam. + sam. + sam.	3 (<i>proces delitve celice</i>)	9 (<i>levkemija celic T</i>)	14 (<i>celice žleze slinavke</i>)	26
prid. + prid. + sam.	60 (<i>embriionalne človeške celice</i>)	52 (<i>ovarijske matične celice</i>)	16 (<i>monoploidna somatska celica</i>)	128
sam. + predl. + sam.	11 (<i>signal iz celice</i>)	2 (<i>zdravljenje s celicami</i>)	7 (<i>celice z jedri</i>)	20
PBZ + sam./prid. + sam. + prisl. izraz	10 (<i>linijsko usmerjena celica; gojene celice in vitro</i>)	2 (<i>celično posredovana imunost</i>)	2 (<i>zelo proliferativne celice</i>)	14
Skupaj	139	107	100	346

Oblikoskladenjski vzorec sam. + predl. + sam. je v terminih iz vseh treh gradivnih virov: *terapija s celicami, zdravljenje s celicami* v SMS, *signal iz celice, beljakovine v celici, mikrookolje med celicami, terapija s celicami* v MC (Rožman in Jež 2011: 13, 43, 45, 256), *celice v anafazi, celice z jedri* v KZ (Ločniškar 1999). Za ta vzorec je v primerjavi z drugimi iz treh členov v le enem primeru potrjena tudi možnost oblikoskladenjske pretvorbe, in sicer v dvočlenski vzorec prid. + sam. s popridevljenjem samostalnika *celica* (*terapija s celicami – celično zdravljenje* v MC (Rožman in Jež 2011: 256, 257)).

Termini z oblikoskladenjskim vzorcem iz treh členov s prislovom ali prislovnim izrazom so v vseh treh gradivnih virih, vendar prislov v raziskovalnem vzorcu v primerjavi s samostalnikom in pridevnikom ni pogost (*linijsko usmerjena celica*,²⁴ *gojene celice in vitro* v MC (Rožman in Jež 2011: 128, 215), *celično posredovana imunost* v SMS, *zelo proliferativne celice* v KZ (Ločniškar 1999)).

Oblikoskladenjski vzorci s štirimi členi

Oblikoskladenjski vzorec s strukturo prid. + sam. + prid. + sam. nastane z zaporednim nizanjem dveh dvočlenskih vzorcev prid. + sam., torej sta drug ob drugem sicer tudi samostojna dvobesedna termina, *celica* pa je jedro v prvem delu štiričlenskega vzorca (*predniške celice osnega skeleta* v MC (Rožman in Jež 2011: 245), *metafazne celice kostnega mozga* v KZ (Ločniškar 1999)) ali v drugem (*gensko zdravljenje matičnih celic* v SMS).

V vzorcu prid. + prid. + sam. + sam. je jedrni prvi samostalnik (*multipotentne matične celice odraslega* v SMS, *embrionalne matične celice odraslega* v MC (Rožman in Jež 2011: 54)), ki pa ni vedno termin *celica* (*normalen imunski odziv celic* v KZ (Ločniškar 1999)).

V vzorcu sam. + predl. + prid. + sam. je *celica* jedro večbesednega termina (*celice v celični kulturi* v MC (Rožman in Jež 2011: 27), *celice z rekombinantnimi molekulami* v KZ (Ločniškar 1999)) ali pa jedrni del razvitega desnega prilastka (*anemija s tarčastimi celicami* v SMS). Enako velja tudi za vzorec sam. + predl. + sam. + sam. (*celice v fazi M* v MC (Rožman in Jež 2011: 27), *komora za štetje celic* v SMS, *antigen na površini celic* in *metoda za dehidracijo celičja* v KZ (Ločniškar 1999)).

V vzorcu sam. + prid. + sam. + sam. je jedrna prvina prvi samostalnik, ki je lahko termin *celica* (*celice prednjega črevesa žuželk* v KZ (Ločniškar 1999)), sicer pa je samostalnik *celica* pogosteje v vlogi jedrnega dela razvitega desnega prilastka (*limfom marginalnih celic B* v SMS) ali pa je v desnem prilastku objedrni del (*presadek alogenskega dajalca celic* v MC (Rožman in Jež 2011: 99)).

V vzorcu prid. + sam. + sam. + sam. je jedrni prvi samostalnik, ki ni vedno *celica* (*kožni limfom celic B* v SMS, *diferencirane potomke celic EC* v MC (Rožman in Jež 2011: 53), *amnionske celice xy fetusov* v KZ (Ločniškar 1999)), prav tako je *celica* lahko tudi nejedrni del razvitega desnega prilastka (*eksperimentalni študij delitve celic* v KZ (Ločniškar 1999)).

V vzorcu prid. + sam. + predl. + sam. se samostalnik *celica* razvršča na obe mesti za samostalnik v oblikoskladenjskem vzorcu (*predniške celice* v

²⁴ V terminih tega tipa je pridevniški prilastek prislovno razvit, torej gre za SBZ s strukturo, ki jo tvori pridevniška besedna zveza (PBZ) in samostalnik (PBZ + sam.).

*testisih*²⁵ v SMS, *površinski antigeni na celicah* v MC (Rožman in Jež 2011: 51), *nevrosekretorne celice v hipotalamusu* v KZ (Ločniškar 1999)).

V vzorcu sam. + sam. + prid. + sam. se termin *celica* razvršča na prvo mesto (*celica F insularnega aparata* v SMS, *celice jajčnika kitajskega hrčka* v MC (Rožman in Jež 2011: 177)) ali pa je zadnji člen v strukturi (*združitev jeder somatskih celic* v KZ (Ločniškar 1999)).

Preglednica 3: Prikaz prekrivnih strukturnih vzorcev s štirimi členi

Strukturni vzorec SBZ s terminom <i>celica</i>	Število terminov in zglede v MC (Rožman in Jež 2011)	Število terminov in zglede v SMS	Število terminov in zglede v KZ (Ločniškar 1999)	Skupaj
prid. + sam. + prid. + sam.	12 (<i>strolalne celice kostnega mozga</i>)	10 (<i>gensko zdravljenje matičnih celic</i>)	18 (<i>notranji skelet evkariontske celice</i>)	40
prid. + prid. + sam. + sam.	7 (<i>mejske spolne celice testisa</i>)	1 (<i>multipotentne matične celice odraslega</i>)	1 (<i>normalen imunski odziv celic</i>)	9
sam. + predl. + prid. + sam.	6 (<i>kloroplasti pri rastlinskih celicah</i>)	4 (<i>anemija s tarčastimi celicami</i>)	4 (<i>celice z rekombinantnimi molekulami</i>)	14
sam. + predl. + sam. + sam.	5 (<i>celice v fazi M</i>)	3 (<i>komora za štetje celic</i>)	4 (<i>antigeni na površini celic</i>)	12
sam. + prid. + sam. + sam.	6 (<i>aktivacija jajčne celice vretenčarjev</i>)	2 (<i>limfom marginalnih celic B</i>)	3 (<i>celice prednjega črevesa žuželk</i>)	11
prid. + sam. + sam. + sam.	2 (<i>multipotentna celica prednica odraslega</i>)	3 (<i>kožni limfom celic B</i>)	2 (<i>amnionske celice xy fetusov</i>)	7
prid. + sam. + predl. + sam.	5 (<i>površinski antigeni na celicah</i>)	1 (<i>predniške celice v testisih</i>)	6 (<i>rodovniški diagrami za celice</i>)	12
sam. + sam. + prid. + sam.	5 (<i>celice jajčnika kitajskega hrčka</i>)	2 (<i>celica F insularnega aparata</i>)	4 (<i>proces delitve spolnih celic</i>)	11
Skupaj	48	26	42	116

V MC (Rožman in Jež 2011: 166) zasledimo tudi štiribesedni termin s strukturnim vzorcem sam. + prid. + prid. + sam. (*niša krvotvorne matične celice*, s krajšo različico s kratično prvino za razviti desni prilastek – *niša KMC* (Rožman in Jež 2011: 167)), medtem ko je v SMS med stalnimi zvezami le tribesedni termin *niša matičnih celic*. Termini z oblikoskladenjskim vzorcem

²⁵ Ta stalna besedna zveza je sicer del definicije termina *germinalne matične celice*, v kateri je predstavljena razlika med predniškimi celicami v testisih in predniškimi celicami oocitov.

prid. + prid. + prid. + sam. so v SMS: *alogenske krvotvorne matične celice, inducirane pluripotentne matične celice, limbusne epitelijske matične celice, limfatične krvotvorne matične celice, periferne krvotvorne matične celice*. Le en termin s takim vzorcem je tudi v MC (Rožman in Jež 2011: 140): *mieloična krvotvorna matična celica*.

Strukturni vzorci več kot štiribesednih terminov so raznovrstni in so le delno prekrivni. Najpogostejša objedrna prvina na levi je pridevniška, na desni pa je SBZ v predložnem sklonu (*matične celice iz popkovnične krvi* (SMS)) ali SBZ v brezpredložnem sklonu (*mieloična progenitorna celica eritrocitopoetske vrste* (SMS; Rožman in Jež 2011: 15)). Pridevniki v levoprilastkovni določujoči prvini terminov v SMS so tudi trije (*limfatične krvotvorne matične celice, limbusne epitelijske matične celice*) ali štirje (*mala motorična multipolarna ganglijska celica, velika motorična multipolarna ganglijska celica*).²⁶ Termin s štiričlensko pridevniško objedrno prvino je tudi v MC (Rožman in Jež 2011: 129): *predniška multipotentna krvotvorna matična celica*. Primer termina z razvitima levim in desnim prilastkom, v katerem je *celica* jedro desnega prilastka, je *kronična limfocitna levkemija celic B* (Rožman in Jež 2011: 21). Predmetnopomenske besedne vrste v nekaterih terminih povezujeta predlog in veznik, ki prav zaradi svoje vloge omogočata veččlenske oblikoskladenjske vzorce: *ustanova za tkiva in celice* (SMS; Rožman in Jež 2011: 276); *tumor Sertolijevih in Leydigovih celic, hiperplazija celic bazalne in parabazalne plasti* (SMS). Zaporedje členov v objedrnih prvinah na levi in desni je stalno in zato nezamenljivo.

Ob stalnih in razloženih stalnih zvezah so v SMS tudi obsežni (do dvanajstčlenski) besedni nizi oziroma SBZ z nerazvitim levim in razvitim desnim prilastkom z več členi, ki so po strukturiranosti podobni terminom.²⁷ Kot podiztočnice – torej termini – v slovarskem sestavku termina *celica* niso uslovarjeni, ampak so rabljeni za definiranje dvobesednih terminov v podiztočnicah (*žlezna celica v albuminoznih alveolih in albuminoznih polmesecih slinavk* je začetni del stavčno strukturirane definicije termina *albuminozna celica*, samostalniška besedna zveza *velika celica Aschoffovega granuloma z enim ali več jedri in bazofilno citoplazmo* pa je celotna nestavčno strukturirana definicija termina *Aschoffova celica*).

²⁶ Za oba termina z razvitim levim prilastkom sta v slovarskem sestavku termina *celica* v SMS navedena tudi krajša sopomenska termina z nerazvitima levim in desnim prilastkom, torej se v sopomenskih dvojicah oblikoskladenjski vzorec prid. + prid. + prid. + prid. + sam. spremeni v prid. + sam. + sam.: *mala motorična multipolarna ganglijska celica*, sin. *motorični nevron gama*; *velika motorična multipolarna ganglijska celica*, sin. *motorični nevron alfa*. Poizvedba v slovarskem sestavku termina *nevron* ne razkrije križnih prikazov sopomenskih dvojic.

²⁷ V literaturi so take besedne zveze predstavljene kot »terminološke kolokacije« (Vintar 2008: 41).

Sklep

Vloga enobesednega termina *celica* je osrednja tako v eno- kot tudi veččlen-skih oblikoskladenjskih vzorcih terminov v preučevanih poimenovalnih sistemih v naravoslovju, saj je motivirajoča beseda – tudi z drugimi prevzetimi različicami v istem pomenu – za tvorbo enobesednih terminov, kot sta *celičje* v KZ (Ločniškar 1999) in *čašica* v SMS (poenobesedenka dvobesednega termina *čašasta celica*), je tudi drugi del prevzetih enobesednih terminov tipa *astrocit* (SMS), v dvo- in večbesednih pa je jedrna prvina SBZ z nerazvitim (*hčerinska celica* (SMS)) ali razvitim levim prilastkom (*velika motorična multipolarna ganglijska celica* (SMS)), nerazviti desni prilastek (*smrt celice* (Rožman in Jež 2011: 229)), jedro v razvitem desnem prilastku (*kloroplasti pri rastlinskih celicah* (Rožman in Jež 2011: 35)) ali nejedrni del razvitega desnega prilastka (*antigeni na površini celic* (Ločniškar 1999)), torej se v oblikoskladenjskih vzorcih več kot enobesednih terminov razvršča na vsa samostalniška mesta.

Med analiziranimi termini je najmanjši delež enočlenskih oblikoskladenjskih vzorcev prevzetih terminov (*levkocit* (Rožman in Jež 2011: 19)). Slovenščini bolj prilagojeni enobesedni termini so tvorjeni z izpeljavnimi obrazili po postopku poenobesedenja, med katerimi sta najrodnejši *-ica* (*čašica* ← *čašasta celica* (SMS)) in *-ka* (*amakrinka* ← *amakrina celica* (SMS)). Najmanj rodno ženskospolsko obrazilo je *-(i)čka* (*krvnička* ← *krvna celica* (SMS)).

V vlogi levo- in desnoprilastkovnih določujočih prvin dvo- in večbesednih terminov sta izmed predmetnopomenskih besednih vrst najpogostejša pridevnik (nekonverzni vrstni (*matična celica* (SMS)) in konverzni vrstni (*bacilova celica*, *Bečeva celica*, *dežnikasta celica*, *velika celica*, *dlakava celica* (SMS)) ter samostalnik (*celica NK* (SMS)), najmanj pogost pa je prislov kot del pridevniške besedne zveze (*linijsko usmerjena celica* (Rožman in Jež 2011: 128), *zelo proliferativne celice* (Ločniškar 1999)). Za dvočlenske termine je najznačilnejša oblikoskladenjska pretvorbena možnost, med katero se samostalnik popridevi ali pa določujoča prvina v levem prilastku preide na mesto desno od jedra, pri čemer pomenskosestavinske lastnosti ohrani (*potomska celica – celica potomka* (SMS)) ali pa se te spremenijo (*orjaška celica – celica velikanka* (SMS)). Oblikoskladenjske pretvorbe v nekaterih primerih terminov niso bile prepoznane (*celica dojilja*, *materinska celica* (Ločniškar 1999)). Oblikoskladenjski vzorci iz treh in štirih členov so s trdnejšo strukturo, saj jo zaradi nezamenljivosti mesta objedrnih prvin ohranjajo bolj kot dvočlenski, za katere so značilne oblikoskladenjske pretvorbe.

Med dvobesednimi termini, ki jih je v preučevanem vzorcu največ, v vseh gradivnih virih prevladujejo SBZ z levim pridevniškim prilastkom. Število primerov obeh oblikoskladenjskih vzorcev (z levim pridevniškim in desnim samostalniškim prilastkom) je zelo podobno le v MC (Rožman in Jež 2011). Samo v KZ (Ločniškar 1999), ki je po letnici nastanka izmed vseh treh gradivnih virov najzgodnejši, so tudi termini z levim samostalniškim nesklonljivim prilastkom,

v katerem je enočrkovna oznaka ali kratica (*A celice* (angl. *A cells*), *HeLa celice* (angl. *HeLa cells*)), in tudi termini s slovenščini neprilagojeno prvino v levem prilastku (*helper celice* (angl. *helper cells*); poslovenjena različica tega termina – *pomočniške celice* – je z drugačnim oblikoskladenjskim vzorcem). V tem gradivnem viru je tudi večja pretvorbena in zapisovalna variantnost istih terminov kot v drugih dveh, kar je utemeljeno z dejstvom, da na poimenovalno motivacijo lahko vplivajo različni dejavniki, kot sta na primer tujejezični vpliv in nedosledno upoštevanje jezikovnosistemskih pravil v slovenščini.

V SMS izstopajo še nekateri termini z izlastnoimensko prvino, katerih sopomenski neizlastnoimenski termini so z drugačnim oblikoskladenjskim vzorcem, z razvitim levim prilastkom, torej so daljši, vendar pojem (vrsto celice) poimenujejo določneje: *Hensenova celica – zunanja mejna celica*, *Claudiusova celica – zunanja oporna celica*. V istem gradivnem viru je v sopomenskih dvojicah z izlastnoimenskim terminom tudi nekaj primerov prekrivnosti oblikoskladenjskih vzorcev tipa *Deitersova celica – falangna celica*, *Schwannova celica – nevrolemska celica*. Prekriven je tudi oblikoskladenjski vzorec terminov, v katerih je izlastnoimenski del ohranjen, začetni pojasnjevalni prvini v levem razvitim prilastku pa se razlikujeta (*terminalna Schwannova celica – perisinaptična Schwannova celica*).

V analiziranih terminih ob prevladujoči dvobesednosti ugotavljamo tudi strukturni skrajnosti: enobesednost (celo samo enočrkovnost) in večbesednost oziroma mnogobesednost, predvsem v SMS: *velika motorična multipolarna ganglijska celica*; *mieloična progenitorna celica eritrocitopoetske vrste* (kar je slovenščini prilagojen razvezani termin citatnega okrajšanega termina *CFU-Bas*, ki je predstavljen kot iztočnica); *hiperplazija celic bazalne in parabazalne plasti*; *tumor Sertolijevih in Leydigovih celic*.

Daljši termini se odmikajo od terminološkoteoretičnega cilja gospodarnosti, a so neizogibni, kadar pojma ni mogoče dovolj natančno, jasno in nedvoumno poimenovati s krajšim terminom, ki ni kratica. Več kot štiribesedni termini namreč izkazujejo kompleksnost pojmov, zato vsebujejo več pojasnjevalnih objedrnih prvin, natančnejša razmerja med njimi pa so vzpostavljena s predlogi in z vezniki.

LITERATURA

Špela ARHAR HOLDT in Helena DOBROVOLJC, 2015: Zveze samostalnika z ne-sklonljivim levim prilastkom v korpusih Janes in Kres. *Slovenščina na spletu in v novih medijih. Zbornik konference*. Ur. D. Fišer. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 4–9. Dostop 11. 11. 2021 na <http://nl.ijs.si/janes/wp-content/uploads/2015/11/Konferenca2015.pdf>.

Franc BATIC (ur.), Borislava KOŠMRLJ - LEVAČIČ (ur.), Andrej MARTINČIČ, Aleksa CIMERMAN, Boris TURK, Nada GOGALA, Andrej SELIŠKAR, Alojz ŠIRCELJ, Gorazd KOSI, 2013: *Botanični terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Ljudmila BOKAL (ur.), Janez GREGORI (ur.), Franc GRAJZAR, Janez MIHELČ, Viktor MAJDIČ, Janez HOČEVAR, Simon ATELŠEK, Marjan DEBELAK in Marjeta HUMAR, 2013: *Čebelarski terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Tanja FAJFAR, Mateja JEMEC TOMAZIN in Mojca ŽAGAR KARER, 2019: Slovenska pravna terminologija in njen prikaz v Pravnem terminološkem slovarju. *Jezikoslovni zapiski* 25/1, 53–66. Dostop 1. 3. 2022 na <https://doi.org/10.3986/jz.v25i1.7565>.

Tanja FAJFAR in Mojca ŽAGAR KARER, 2019: Analiza kratic v terminoloških slovarjih. *Slavistična revija* 67/4, 551–567.

Helmut FELBER, 1984: *Terminology manual*. Pariz: Infoterm. Dostop 31. 10. 2021 na <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000062033>.

Lana HUDEČEK, Snježana KEREKOVIĆ in Milica MIHALJEVIĆ, 2016: Skupine imenica + imenica u genitivu i pridjev + imenica u znanstvenome nazivlju. *Jezikoslovlje* 17/1–2, 145–168. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Dostop 17. 2. 2021 na <https://hrcak.srce.hr/167801>.

Nataša JAKOP, 2009: Osvetlitev rabe velike oz. male začetnice pri izlastnoimenskih pridevnikih s priponskimi obrazili -ov/-ev, -in v slovenščini. *Jezikoslovni zapiski* 15/1–2, 73–85.

Franc LOČNIŠKAR, 1999: *Katalog znanj: Splošna živinoreja, biološke osnove, genetika: z enciklopedičnim opisom pojmov in gesli v slovenščini, angleščini in nemščini*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko.

Mija MICHELIZZA in Mojca ŽAGAR KARER, 2018: Internetna leksika v slovenščini: analiza novejših slovarskih virov. *Jezikoslovni zapiski* 24/1, 79–92. Dostop 27. 2. 2022 na <https://ojs.zrc-sazu.si/jz/article/download/6934/6524/>.

Jan PETR, Miloš DOKULIL, Karel HORÁLEK, Jiřina HŮRKOVÁ in Miloslava KNAPPOVÁ, 1986: *Mluvnice češtiny (1). Fonetika, fonologie, morfonologie a morfemika, tvoření slov*. Praga: Academia.

Maks PLETERŠNIK, 2014: *Slovensko-nemški slovar*. Transliterirana spletna izdaja. Dostop 26. 2. 2022 na <https://fran.si/136/maks-pletersnik-slovensko-nemski-slovar/4016169/krvnica?View=1&Query=krvnica&All=krvnica>.

Pravopis 8.0. Velika in mala začetnica. Dostop 15. 10. 2021 na https://www.fran.si/pravopis8/Poglavje/3/velika_in_mala_zacetnica.

Pravopis 8.0. Krajšave. Dostop 15. 10. 2021 na <https://www.fran.si/pravopis8/Poglavje/2/krajsave>.

Primož ROŽMAN in Mojca JEŽ, 2011: *Matične celice in napredno zdravljenje. Zdravljenje s celicami, gensko zdravljenje in tkivno inženirstvo – Pojmovnik*. Ljubljana, Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Slovenski medicinski slovar, 2012–2021. Spletna izdaja. Ur. M. Legan in D. Petrovič. Ljubljana: Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani. Kamnik: Amebis, d. o. o. Dostop 1.–31. 11. 2021 na <https://www.termania.net/slovarji/95/slovenski-medicinski-slovar>.

Slovenski pravopis. I Pravila, 2014. Spletna izdaja. Dostop 15. 10. 2021 na https://www.fran.si/134/slovenski-pravopis/datoteke/Pravopis_Pravila.pdf.

Marko SNOJ, 2016: *Slovenski etimološki slovar*. Tretja izdaja. Dostop 5. 7. 2021 na <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/publikacije/slovenski-etimoloski-slovar#v>.

Marjanca STARČIČ ERJAVEC in Darja ŽGUR - BERTOK, 2013: Zgodovinski genetski biseri. *Življenje in tehnika* 6/60, 59–64.

Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2004: *Besednodružinski slovar slovenskega jezika*. Poskusni zvezek za iztočnice na B. Maribor: Slavistično društvo.

– –, 2007: Slovensko zoološko izrazje z vidika besedotvornih vzorcev in vrst. *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ur. I. Orel. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. *Obdobja* 24 – Metode in zvrsti. 537–546.

– –, 2018: Univerbizacija (poenobesedenje) v slovenskem besedotvornem sistemu. *Slavistična revija* 66/3, 369–382.

Stane SUHADOLNIK, 1972: Odnos med dolžino, obvestilnostjo in pogostostjo besed. *Bajčev zbornik*. *Slavistična revija* 20/1, 135–148. Dostop 10. 1. 2021 na <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-KRTUNDGW>.

Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Blaž TREBAR, 2014: Terminološka načela in oblikoslovno-skladenjske terminološke variacije. *Jezikoslovni zapiski* 20/2, 107–123. Dostop 22. 2. 2022 na <https://ojs.zrc-sazu.si/jz/article/download/2265/2053/>.

Ada VIDOVIČ MUHA, 1988: Nekatere jezikovnosistemske lastnosti strokovnih besednih zvez. *XXIV. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. 83–91.

– –, 2013: *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Druga, dopolnjena izdaja. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Špela VINTAR, 2008: *Terminologija. Terminografska veda in računalniško podprta terminografija*. 1. natis. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Oddelek za prevajalstvo.

Mojca ŽAGAR KARER, 2015: Terminologišče – kraj, kjer terminolog išče. *Slavia Centralis* 8/1, 22–33. Dostop 6. 3. 2022 na <https://journals.um.si/index.php/slaviacentralis/issue/view/121>.

– –, 2018: Upoštevanje terminoloških načel v terminografski praksi. *Slavistična revija* 66/2, 236–249.

Andreja ŽELE, 2010: Pomenotvorne zmožnosti z vidika /de/terminologizacije (v slovenščini). *Terminologija in sodobna terminografija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 125–139.

TERM FORMATION CHARACTERISTICS OF NOMINAL PHRASES WITH
THE TERM *CELL* IN NATURAL SCIENCES

The article presents a linguistic analysis of nominal terms in three terminological systems in natural sciences with the common term formation base of the term *cell*. It is the first analysis presenting the term formation characteristics of the word *cell*, which is in the base of single-word terms and connects with other words to form multi-word terms. In all three terminological systems, term formation patterns of single-word terms from borrowed and non-borrowed bases overlap. Terms from borrowed bases are prevalent among single-word terms.

In two-word terms, which are the most frequent in the analysed sample, structural patterns with an adjective and a noun and with two consecutive nouns overlap. It is characteristic of both patterns, which are formed according to the linguistic-systemic rules of Slovenian, to have the option of transforming a premodifier into a postmodifier, or vice versa; however, the transformation does not occur in all examples.

Most three-word terms have the structure of two classifying adjectives as premodifiers. Additionally, five other structural patterns of three-word terms overlap.

The most (i.e. eight) structural patterns overlap in four-word terms. Three- and four-word terms have a stronger structure, since they retain it more than two-word terms.

In terms with over four words, the overlapping of structural patterns decreases as the number of words increases. The analysed sample also contains multi-word terms in which prepositions and conjunctions also have term formation power as links between lexical words; among the latter, nouns and adjectives are the most frequent, whereas adverbs are less frequent. Longer terms deviate from the terminological principle of economy; however, they are unavoidable when a complex concept cannot be named with a shorter term precisely or unambiguously enough.
